

Asia Kirjalliseen teokseen sisältyvien käsitteiden kopioiminen toisiin teoksiin

Hakija A.P.

Annettu 17.06.2003

LAUSUNTOPYYNTÖ

Diplomi-insinööri A.P. (jäljempänä hakija) on 14.03.2003 saapuneella kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa siitä, loukkaavatko O:n julkaisemat A.A.:n oppikirjat "Koneenpiirustuksen oppi- ja harjoituskirja" vuodelta 1972, "Koneenpiirustuksen oppi- ja harjoituskirja" vuodelta 1978 ja "Kone- ja metallialan perusoppi" vuodelta 1983 sekä A.A.:n ja H.H.:n teos "Koneenpiirustus ammatilliselle korkea- ja opistoasteelle" vuodelta 1983 hakijan kirjoittamia oppikirjoja "Koneenpiirustus 1" ja "Koneenpiirustus 2", joiden ensimmäiset painokset ilmestyivät vuosina 1973 - 1974, hakijan tekijänoikeutta.

Lausuntopyynnössä todetaan, että tekijänoikeusneuvosto on antanut kyseisestä asiasta lausunnon vuonna 1994. Kyse on siten tekijänoikeusneuvoston aikaisemmin jo kertaalleen käsittelemän asian saattamisesta käsiteltäväksi uudelleen. Hakijan lausuntopyynnössä referoidaan osia kyseisen lausunnon (lausunto 1994:2) tekstistä ja vastineenantajien (Kustannusosakeyhtiö O.) aikanaan antamista vastineista.

Lausuntopyynnön mukaan Kustannusosakeyhtiö O:n kyseiseen vuonna 1994 antamaan vastineeseen sisältyy paikkansapitämättömiä väitteitä ja todetaan, että tekijänoikeusneuvoston lausunto 1994:2 perustuu väriin seikkoihin. Tästä syystä hakija vaatii, että tekijänoikeusneuvoston lausunto 1994:2 peruutetaan ja että hakijan asia käsitellään uudelleen.

Hakija toteaa, että A.A. ja H.H. ovat loukanneet hakijan tekijänoikeutta kirjassaan "Koneenpiirustus ammatilliselle korkea- ja opistoasteelle" seuraavin osin:

1) Hakija on käyttänyt teoksissaan seuraavaa tekstiä:

"Koneenrakennuksen teknisiä piirustuksia nimitetään koneenpiirustuksiksi".

Teksti A.A.:n ja H.H.:n kirjasta:

"Koneenrakennuksen teknisiä piirustuksia nimitetään koneenpiirustuksiksi". Kyseessä on siten hakijan mukaan sanatarkka plagiointi.

2) Hakijan teoksissaan käyttämä teksti: "ripa- ja varsisääntö"

Teksti A.A.:n ja H.H.:n kirjasta: "ripa- ja varsisääntö". Kyseessä on sanatarkka plagiointi.

3) Hakijan teoksissaan käyttämä teksti: "suljettu jonomitaitus"

Teksti A.A.:n ja H.H.:n kirjasta: "suljettu jonomitaitus". Kyseessä on sanatarkka plagiointi. A.A. ja H.H. käyttävät kirjassaan myöhemmin ilmaisua "suljettu ketjomitaitus".

4) Hakijan teoksissaan käyttämä teksti: "avoin jonomitaitus"

Teksti A.A.:n ja H.H.:n kirjasta: "avoin jonomitaitus". Kyseessä on sanatarkka plagiointi. A.A. ja H.H. käyttävät kirjassaan myöhemmin ilmaisua "avoin ketjomitaitus".

5) Hakijan teoksissaan käyttämä teksti: "kavaljeeriprojektio"

Teksti A.A.:n ja H.H.:n kirjasta: "kavaljeeriprojektio". Kyseessä on sanatarkka plagiointi.

Hakija kertoo lausuntopyynnössään, että hän on päätenyt kyseisiin käsitteisiin (nimityksiin) pitkienkin tutkimusten jälkeen. Hakija toteaa, että kyseessä eivät suinkaan ole irralliset, vailla suurempaa merkitystä olevat sanat tai sanaparit, vaan erityiset, opiskelijoiden ja ammattimiesten keskuuteen levinneet tärkeiden teknisten asioiden onnistuneet, itsenäiset ja omaperäiset ilmaisutavat, jotka lyhyestä ilmaisutavasta huolimatta pitävät sisällään suuren määrän tärkeitä teknisiä asiatietoja.

Hakija vetoaa asiassa hankkimaansa Teknillisen korkeakoulun koneensuunnitteluopin professori M. A.:n lausuntoon. Lausunnossa

todetaan, että A.P.n opettajanura on ollut pitkä ja ansiokas ja että ennen A.P.n kirjoittamia Koneenpiirustus-kirjoja Suomen oppi- ja käsikirjatilanne oli vaatimaton erityisesti korkeakouluja ja suunnittelutoimistoja ajatellen.

Lopuksi hakija toivoo saavansa asiassa suullisen käsittelyn tekijänoikeusneuvostossa.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että se on huomionnut hakijan pyynnön suullisen käsittelyn järjestämisestä asiasta.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt hakijan mainitun pyynnön ja päättänyt olla järjestämättä asiassa suullista käsittelyä. Perusteena tälle on se, että neuvosto on todennut lausuntopyynnössä tarkoitetun asian ilmenevän riittävän hyvin sille toimitetusta kirjallisesta aineistosta. Suullisen käsittelyn järjestäminen ei täten ole tarpeellista.

Muutoin tekijänoikeusneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (404/61) 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen.

Tekijänoikeussuojan edellytyksenä on, että kirjallinen tai taiteellinen tuote ylittää ns. teoskynnyksen eli yltää teostasoon. Tuotteen tulee siten tekijänoikeussuojaa saadakseen olla tekijänsä luovan henkisen työn itsenäinen ja omaperäinen tulos. Teostasovaatimuksen katsotaan yleensä täyttyvän, jos kukaan muu kuin tekijä ei itsenäisesti vastaavaan työhön ryhtyessään päätyisi samanlaiseen lopputulokseen. Suojan edellytyksenä ei ole muita vaatimuksia. Esimerkiksi teoksen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä ei ole merkitystä tekijänoikeussuojan kannalta.

Tekijänoikeus ei suojaa ideoita, teemoja, menetelmiä, käsitteitä tai tutkimustuloksia sellaisenaan, vaan sitä ilmenemismuotoa, johon tekijä on ne teoksessa saattanut. Esimerkiksi jossakin kirjallisessa teoksessa käytetyt käsitteet tai nimitykset ovat siten tekijänoikeuden estämättä vapaasti hyödynnettävissä esimerkiksi toisessa kirjallisessa teoksessa.

Tekijänoikeus suojaa paitsi teosta kokonaisuudessaan myös sellaista teoksen osaa, jota voidaan pitää itsenäisenä ja omaperäisenä.

Tekijänoikeus tuottaa tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan, tekijänoikeuslain 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta

valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. Teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti. Tekijä voi siirtää tekijänoikeuslain 2 §:n mukaiset taloudelliset oikeutensa myös toiselle.

Kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin, on tekijä lain 3 §:n mukaan ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti. Pykälässä kielletään lisäksi teoksen muuttaminen tekijän kirjallista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, sekä teoksen saattaminen yleisön saataviin sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. Tekijä voi vain rajoitetusti luopua 3 §:n mukaisista moraalisisista oikeuksistaan.

Kirjallisten teosten tekijänoikeussuojasta

Jotta jokin kirjallinen tuote saisi tekijänoikeuslain 1 §:n mukaista suojaa, sen on yllettävä edellä selostetuin tavoin teostasoon. Kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit, kirjeet ja lehtiartikkelit. Kirjallisten teosten kohdalla teoskynnys on yleensä katsottu melko alhaiseksi. Tekijänoikeussuojan ulkopuolelle voivat jäädä esimerkiksi lyhyet uutiset, sanomalehtitiedot, tavanomaiset ilmoitukset yms. Tekijänoikeus ei suojaa aiheita tai tietoja sinänsä, vaan sitä muotoa, jossa ne on ilmaistu.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt teoskynnyksen ylittymistä ja kirjallisten tuotteiden tekijänoikeussuojaa useissa lausunnoissaan. Esimerkiksi koiran tarinakirjan (1996:19), 48-sivuisen urheiluverotukseen liittyvän koulutusaineiston (1996:18), kirkollisten synnintunnustekstin (2001:17) ja ammattikorkeakouluopiskelijan opinnäytetyön (2002:5) on katsottu ylittävän teoskynnyksen ja olleen siten kirjallisina teoksina suojattuja. Tekijänoikeussuoja on sen sijaan evätty puuttuvan omaperäisyyden vuoksi esimerkiksi esitteeseen sisältyviltä teksteiltä (1996:17), pallopelin 22-sivuisilta säännöiltä (2000:1) ja 12 kysymystä käsittävältä kysymyssarjalta (2000:7).

Tekijänoikeusneuvoston lausunnoissa 1992:15, 1995:16 ja 2001:12 oli kyse tekijänoikeudesta lauseisiin. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kolme ja kahdeksan sanaa sisältävät lauseet eivät saaneet tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla suojaa kirjallisina teoksina.

Käsitteet, termit ja menetelmät

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, kuten jo edeltä ilmenee, ettei tekijänoikeus suojaa käsitteitä, termejä, menetelmiä tai nimikkeitä sellaisenaan, koska tekijänoikeussuoja on ilmaisumuodon suojaa. Tekijänoikeussuojaa saavat

kirjalliset ja taiteelliset teokset. Sillä seikalla, että uusien käsitteiden, termien ynnä muun sellaisen keksiminen ja niiden perusteiden selvittäminen vaatii keksijältä perusteellisia alan tietoja ja on usein paljon tutkimista vaativaa, ei ole mahdollisen tekijänoikeussuojan kannalta merkitystä.

Sitaatti- eli lainausoikeudesta

Tekijän yksinomaiseen oikeuteen määrätä teoksestaan on säädetty rajoituksia tekijänoikeuslain 2 luvussa.

Yleinen sitaatti- eli lainausoikeutta koskeva rajoitussäännös on tekijänoikeuslain 22 §:ssä. Säännöksen mukaan julkistetusta teoksesta on lupa hyvän tavan mukaisesti ottaa lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Tekijänoikeuslain 8 §:n 1 momentin mukaan teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin.

Tekijänoikeuslain 22 §:ssä mainitun "hyvän tavan mukaisuuden" on selitetty tarkoittavan sitä, että lainaamisen tulee toteuttaa niin sanottu vetoamisfunktio. Oikeuskirjallisuudessa T.M. Kivimäki (Uudet tekijänoikeus- ja valokuvauslait, s. 84) on todennut seuraavaa: "Tämä funktio sisältää oikeuden toisen henkilön teoksen toisintamiseen, arvostelemiseen tai edelleen kehittämiseen tarkoituksessa, joka on omiansa helpottamaan uuden teoksen valmistamista. Toisin sanoen siteerauksen tulee, ollakseen oikeutettu, olla apuna henkissä luomistyössä."

Tekijänoikeuslain esitöissä (komiteanmietintö 1953:5, s. 56) on todettu, että sallitun lainauksen laajuutta määriteltäessä olisi otettava huomioon sekä lainauksen tarkoitus että lainatun osan ja koko teoksen laajuuden välinen suhde.

Sitaattien sallittu laajuus ja käyttötapa vaihtelevat suuresti eri teoslajeissa ja riippuen sitaatin käyttöyhteydestä. Sitaattia voidaan käyttää esimerkiksi jonkin teoksen arvostelemiseksi, selostettavan asian havainnollistamiseksi tai selvittämiseksi tai tyylinäytteen antamiseksi toisesta teoksesta.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt sitaattioikeuden käyttämistä ja myös kirjallisten teosten siteeraamista useissa lausunnoissaan. Esimerkkinä voidaan mainita tekijänoikeusneuvoston lausunto 1992:16.

Lausunnossa 1992:16 oli kyse siitä, että henkilö A oli kopioinut kirjoittamaansa kahdeksan ja puoli sivua pitkään artikkeliin kaksi sivua henkilö B:n kirjoittamasta kirjasta lupaa pyytämättä ja lähettä mainitsematta. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseistä lainausta ei voitu perustaa sitaattioikeuden käyttämiseen. Tekijänoikeusneuvosto totesi, että sekä henkilö A että kustantaja, jonka julkaisemassa kirjassa A:n

artikkeli ilmestyi, olivat toimineet tekijänoikeuslain 2 §:n ja 3 §:n vastaisesti.

Hakijan asian aikaisemmista käsittelyvaiheista

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, kuten hakijan lausuntopyynnöstäkin ilmenee, että se on antanut nyt käsiteltävänä olevassa asiassa lausunnon jo vuonna 1994 (tekijänoikeusneuvoston lausunto 1994:2).

Lausunnossaan neuvosto totesi, että hakijan toimittaman aineiston perusteella voitiin päätellä, että hakijan oppikirjat kokonaisuudessaan saavat tekijänoikeussuojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla kirjallisina teoksina. Näin ollen hakijan teosten kopioiminen kokonaisuudessaan edellytti oikeudenhaltijan suostumuksen. Vastaavasti myös teoksen itsenäisen ja omaperäisen osan kopioiminen sellaisenaan tai muutetussa muodossa edellytti oikeudenhaltijan suostumuksen. Sen sijaan suojaa vaille jäävien teosten osien käyttäminen teosyhteydestään irrotettuna ei edellyttänyt oikeudenhaltijan suostumusta. Koska tekijänoikeussuoja ei suojaa asiasisältöä, ideoita, menetelmiä tai käsitteitä sellaisenaan, neuvosto totesi, että oikeudenhaltijan suostumusta ei tarvita hyödynnettäessä näitä toisissa teoksissa.

Myös A.A. ja H.H. olivat toimittaneet aineistoa neuvostolle. Heidän toimittamansa aineiston perusteella tekijänoikeusneuvosto totesi, ettei A.A.:n ja H.H.:n oppikirjoja voitu pitää hakijan teosten osien muunnelmina, vaikka niissä olikin käsitelty samoja asioita.

Neuvosto totesi lausunnossaan, että mikäli A.A. ja H.H. olivat omia teoksia tehdessään hyödyntäneet hakijan eli A.P:n teoksia, ei tällaiseen hyödyntämiseen ollut tekijänoikeuslain mukaan tarvittu hakijan teosten oikeudenhaltijoiden suostumusta, sillä tekijänoikeussuojan estämättä on ilman oikeudenhaltijan suostumusta oikeus hyödyntää ideoita, käsitteitä ja menetelmiä ja käsitellä samoja asioita. Oikeudenhaltijan suostumusta ei tarvita myöskään käytettäessä teosyhteydestään irrotettuna sellaista teoksen osaa, joka ei yllä teostasoon.

Neuvosto totesi myös, että asiassa oli lisäksi otettava huomioon se, että saman alan oppikirjoissa - joista oli kyse lausuntopyynnössä tarkoitettussa asiassa - on väistämättä tiettyjä samankaltaisuuksia. Lisäksi oppikirjojen asiasisältöä ja rakennetta yhdenmukaistavat opetussuunnitelmat, jotka kirjoja tehtäessä otetaan huomioon.

A.A.:n ja H.H.:n teosten osat eivät siten neuvoston käsityksen mukaan olleet hakijan eli A.P.:n teosten osien muunnelmia, vaan niissä oli neuvoston mukaan korkeintaan hyödynnetty A.P:n teoksia tavalla, joka ei ollut edellyttänyt oikeudenhaltijan suostumusta. Hakijan eli A.P.:n tekijänoikeutta ei siten ollut loukattu.

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnössä tarkoitettussa asiassa on kyse lähinnä kirjallisten teosten tekijänoikeussuojasta. Neuvosto tulkitsee hakijan lausuntopyyntöä siten, että hakijan käsityksen mukaan hänen tekijänoikeuttaan on loukattu kopioimalla hänen laatimissaan oppikirjoissa olevia teknisiä nimikkeitä hakijan selostamin tavoin toisiin oppikirjoihin.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että jotta jokin kirjallinen tuote saisi tekijänoikeussuojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla, sen on edellä selostetuin tavoin yllettävä teostasoon eli oltava tekijänsä luovan henkisen työn itsenäinen ja omaperäinen tulos. Kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit ja lehtiartikkelit. Lausunnossaan 1994:2 tekijänoikeusneuvosto katsoi, että hakijan laatimat oppikirjat, joista on kyse tässäkin asiassa, olivat tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla suojattuja kirjallisia teoksia.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että se on aikaisemmissa lausunnoissaan katsonut, että esimerkiksi kolme sanaa sisältävät lauseet eivät ole olleet tekijänoikeudella suojattuja kirjallisia teoksia. Neuvosto toteaa, että mainittua voidaan soveltaa myös yksittäisiin sanoihin tai muutamista sanoista muodostettuihin käsitteisiin.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että vaikka hakijan oppikirjat ovatkin kokonaisuudessaan tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla tekijänoikeussuojaa saavia kirjallisia teoksia, neuvoston näkemyksen mukaan näihin oppikirjoihin sisältyviä, hakijan kehittämiä ilmaisuja "koneenpiirustus", "ripa- ja varsisääntö", "suljettu jonomitoitus", "avoin jonomitoitus" ja "kavaljeeriprojektio" eivät voida yksittäisinä teknisinä nimityksinä tai käsitteinä katsoa kirjallisiksi teoksiksi, jotka saisivat tekijänoikeussuojaa tekijänoikeuslain 1 §:n nojalla. Kyseiset käsitteet jäävät siten tekijänoikeussuojan ulkopuolelle ja niitä voidaan tekijänoikeuden asettamatta siihen estettä vapaasti käyttää esimerkiksi oppikirjoissa. Kyseisten käsitteiden käyttämiseen ja ottamiseen toisiin oppikirjoihin ei siten tarvita hakijan lupaa, vaikka näitä käsitteitä olisikin ensimmäisen kerran käytetty hakijan kirjoittamissa kirjoissa ja vaikka käsitteiden kehittäminen olisikin aikanaan edellyttänyt hakijalta tutkimustyötä ja esimerkiksi A.P.htymistä alan muuhun kirjallisuuteen. Mainitunlaisten lainausten ottaminen on lisäksi joka tapauksessa sallittua sitaattioikeutta koskevan tekijänoikeuslain 22 §:n nojalla.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa lopuksi, että lausuntopyyynnössä tarkoitettussa asiassa on jo annettu tekijänoikeusneuvoston lausunto vuonna 1994. Tämän lausunnon sisältöä on selostettu tarkemmin edellä. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, ettei asiassa ole hakijan neuvostolle toimittaman aineiston perustella ilmennyt mitään sellaista, että asiaa olisi syytä arvioida toisin kuin mitä neuvosto on jo launnossaan 1994:2 tehnyt. Tekijänoikeuslaki ei ole myöskään muuttunut vuoden 1994 lausunnon antamisen jälkeen siten, että asiaa olisi syytä arvioida tekijänoikeuslain valossa toisin.

Tässä yhteydessä tekijänoikeusneuvosto muistuttaa myös, että sen antamat lausunnot ovat suosituksen luontoisia ja etteivät ne oikeudellisesti sido lausunnon pyytäjää tai tämän vastapuolta. Tämä koskee sekä nyt annettavaa lausuntoa että myös asiassa aikaisemmin annettua lausuntoa.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Pekka Pulkkinen, Marit Hohtokari, Ahti Vänttinen, Stig Henriksson, Päivi Liedes, Jaakko Eskola, Kai Nordberg ja Pirjo Aalto.